

Kaynak : Dazman / Getty Images / iStockphoto

Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliđinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi

Giriş

Uluslararası sistem içerisindeki aktörler, (ulus devlet, uluslararası örgütler, uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar vb.) birbirleriyle olan ilişkilerinde, kendi çıkarlarını korumak ve bu sayede kazançlarını artırmak konusunda bazı avantajlara sahip durumdadırlar. Belirtilen avantajlar, o aktörün coğrafi, jeopolitik, jeostratejik alanlardaki önemiyle doğru orantılı olmakta ve bu anlamda enerji de uluslararası ilişkilerde aktörlerin politikalarını etkilemektedir. Enerji kaynaklarına sahip olmak, aktörlere ikili ilişkiler başta olmak üzere, uluslararası alandaki olaylar ve durumlar karşısında önem kazandırmaktadır. Böylece, 'enerji konusunda zengin' olan aktörler, 'enerji konusunda fakir' olan aktörler karşısında üstünlük gösterme şansı yakalayabilmektedirler.

Emre Erdemir¹
Marmara Üniversitesi

Doğu Akdeniz coğrafyası da enerji kaynakları ve politikaları bağlamında değerlendirilmesi gereken alanlarından biri durumuna gelmiştir. Özellikle Ortadoğu coğrafyası gibi hidrokarbon kaynakları konusunda zengin olan bir bölgeye ve Avrupa Birliği ülkeleri gibi enerji konusunda bağımlı durumda bulunan siyasal yapılara yakınlık, Doğu Akdeniz'in enerji konusunda önemli aktörler arasına girmesi için gerekli olan faktörlerden olmuştur. Çalışmanın temel araştırma sorusu; Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği içindeki önemi çerçevesinde Kıbrıs Sorunu'na nasıl bir etkisinin olduğu üzerine odaklanmıştır.

Avrupa Birliği açısından enerji, Birliđin Topluluk olarak adlandırıldığı yıllardan itibaren üzerinde politikalar üretilen bir başlık olmuştur.

¹ Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, email: emreerdemir55@gmail.com.

Ancak günümüze kadar gelen süreç içerisinde, Birlik bazında yapılan düzenlemeler enerji konusunda üye ülkelerin üzerinde uzlaştıkları bir politika alanı olamamıştır. Yine de, Birlik enerji kaynaklarına bağımlılığını azaltmak ve yerli üretime ağırlık vermek noktasında önemli atılımlar içerisindedir. Bağımlılık noktasında çalışmada tartışılacak olan Doğu Akdeniz coğrafyasının, Avrupa Birliği açısından alternatif olması beklenebilir. Avrupa Birliği'nin özellikle Rusya Federasyonu (RF), Norveç, Cezayir, Libya gibi ülkelere enerji kaynakları konusundaki bağımlılığının bulunduğu bir durumda, Doğu Akdeniz'in Güney Gaz Koridoru içerisinde yer alarak, dördüncü koridor olarak değerlendirilmesi, AB enerji güvenliği açısından önem arz etmektedir.

Doğu Akdeniz Hidrokarbon Kaynakları ve AB'nin Enerji Güvenliği

Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiği için önemli bir coğrafya haline gelmesi, 2000'li yılların başında olmuştur. Ancak, Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının bulunması 1960'lı yıllara denk gelmiştir. Bu yıllarda Suriye, Ürdün ve Lübnan'da hidrokarbon kaynakları için aramalar yapılmıştır (Üstün, 2016, s.2). Ancak bölgede bulunan kaynakların derinlerde olması, aramaların başarılı olmasını engellemiştir. Ayrıca dönemin şartları içerisinde Ortadoğu'daki savaş ortamı ve teknolojik yetersizlikler, Doğu Akdeniz'deki enerjinin açığa çıkmasını engellemiştir.

2000'li yılların başında enerji fiyatlarının artması ve teknolojinin gelişimiyle birlikte başlayan keşifler sonucunda İsrail'de bulunan doğalgaz, Doğu Akdeniz'in öneminin artmasında başlıca etmenler arasındadır. Bu ilk keşifler çok uluslu enerji şirketlerinin bölgeye bakışını değiştirmiş ve ilk kez 2003 yılında Shell firması, Mısır'ın Nil Deltası'nda yaptığı araştırmalarla çok yoğun bir hidrokarbon yatağı bulmuştur (Örmeci, 2014, s.379). İsrail'de ise 2009 yılında Tamar, 2010 Leviathan doğalgaz sahalarının bulunması, bölge ülkeleri açısından olduğu kadar büyük güçleri de Doğu Akdeniz'e çekmiştir. (Üstün, 2016, s.2) İsrail'de bulunan doğalgaz sahalarından hidrokarbon kaynaklarının çıkarılmasını sağlayan ABD'li enerji şirketi Noble Energy, bunun bir göstergesi olmuştur (Doğan, 2013).

İsrail ve Mısır'ın bu adımları, bölgede bulunan GKRY'yi de, enerji konusunda harekete geçmeye yöneltmiştir. Ancak Kıbrıs Sorunu nedeniyle KKTC ve Türkiye ile sorunlar yaşayan GKRY, münhasır ekonomik bölge (MEB) anlaşmaları yoluyla uluslararası hukuk nezdinde adımlar atmıştır. Mısır, Lübnan ve İsrail ile yapılan münhasır ekonomik bölge anlaşmalarıyla GKRY, Türkiye ile KKTC karşısında önemli bir hamle gerçekleştirmiştir. Şubat 2003'te Mısır, Ocak 2007'de Lübnan ve Aralık 2010 tarihinde İsrail ile yapılan MEB anlaşmalarıyla GKRY, hem deniz alanları, hem de enerji alanları konusunda kendi güvenliğini sağlamış, enerji rekabetinde önemli bir aktör haline gelmiştir (Akçadağ, 2013). Ayrıca GKRY, Nisan 2004 tarihinde MEB ilanını BM'ye bildirmiştir (Doğan, 2013). MEB ilanının tarihi dikkat çekicidir. Çünkü 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye Kıbrıs'ın tamamını temsilen üye olan GKRY, böylece sorunu uluslararası alana taşıyarak AB tarafından destek almayı hedeflemiştir. AB'nin bu konuya bakış açısı gelecek başlık altında değerlendirilecektir.

GKRY, uluslararası alanda bu hamleleri yaparken hidrokarbon kaynaklarının bulunması ve çıkarılması konusunda da somut adımlar atmıştır. 2007 yılında GKRY Parlementosu tarafından çıkarılan yasayla, Doğu Akdeniz'de GKRY'ye ait olduğu belirtilen MEB'in 12 parsel bölünmesi ve bu alanlarda arama yapılması için enerji şirketlerine ruhsat verilmesi kararlaştırılmıştır (Kedikli ve Deniz, 2015, s.408). Özellikle 12.parselde 2011 yılında İsraili Derek ve ABD'li Noble Energy şirketlerinin aramaları sonucunda Afrodit doğalgaz yatağı bulunmuştur (Kısacık, 2013). Bu yatak, tahmin edilen rezerv miktarının altındadır. 140 milyar metreküp doğalgaz bulunmasına rağmen, yapılan keşiflerde derinlere gidilememesi, rezerv büyüklüğüyle ilgili çelişkili bilgilere neden olmuştur (Üstün, 2016, s.2).

İsrail, Mısır ve GKRY'nin doğalgaz sahalarından çıkarılan rezerv miktarı, AB için yeterli değildir. ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu (United States Geological Survey-USGS), Doğu Akdeniz'de tahmini olarak 77 trilyon metreküp gaz olduğunu açıklasa da, bu rezervlerin çıkarılmasının zorluğu nedeniyle günümüzde İsrail'de bulunan Leviathan sahasından çıkarılan gazın miktarı kesin olarak 3,5

trilyon metreküp olarak hesaplanmıştır. (USGS, 2010, s.1) Rusya Federasyonu'nun kanıtlanmış 44 trilyon metreküp doğalgaz rezervi olduğu düşünüldüğünde; AB'nin enerji bağımlılığı Doğu Akdeniz havzasıyla bitmeyecektir. (Üstün, 2016, s.3) Ancak, kaynak çeşitliliği açısından önemli bir faktör olmaktadır. Bunun sağlanması için Kıbrıs Sorunu'nun çözülmesi gerekmektedir.

Doğu Akdeniz Hidrokarbon Kaynakları-Kıbrıs Sorunu İlişkisi

GKRY'nin 2012 yılında AB Dönem Başkanlığı'na üstlenmeye başlaması sonrasında Kıbrıs müzakereleri durma noktasına gelmiştir. GKRY, hem Türkiye'nin açmak istedikleri fasılları engellemiş, hem de Ada'daki müzakere sürecinin tıkanma noktasına gelmesine yol açmıştır. 2014 yılının Şubat ayında taraflar, iki yıl aradan sonra görüşmelere başlama kararı almış ve müzakere sürecinin işlerliğini sağlayacak bir Ortak Metin üzerinde anlaşmışlardır. (Örmeci, 2014, s.377). Ada'da yıllardır çözüm bulunamayan mülkiyet, yönetim ve güç paylaşımı, toprak sorunu, AB konuları gibi sorunlu alanlar bulunmaktaydı. Bu konularda tarafların olumlu adımlar atması üzerine Ortak Metin'in iletilmesi kararı alınmıştır (Akgün, 2014). Ancak sürecin ilerleyişi açısından Ortak Metin'in içeriğinden daha çok hidrokarbon kaynakları etkili olmuştur. 2011 yılında GKRY'nin yaptığı hamlelere karşılık KKTC, Türkiye ile karşılıklı olarak Kıta Sahaneliğini Sınırlandırma Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmanın yanı sıra KKTC, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynakları konusunda yetki vermiştir (Kedikli ve Deniz, 2015, 411). Ayrıca Türkiye, 12.parsele Piri Reis sismik araştırma gemisini göndermiştir. 12.parsel, hem Türkiye'nin, hem de GKRY'nin hak iddia ettiği alan olarak uluslararası hukuk açısından da tartışmalı bir konudur. KKTC'nin de facto durumu, bu sorunun çözülmesini engelleyen bir faktör olmaktadır. Türk tarafı 1960 Antlaşmaları'nda belirtilmiş olan, 'Ada'da çözüm olmadan taraflardan biri doğal kaynakları tek başına çıkaramaz ve kullanamaz' ifadesini kullanarak, Rum tarafı ise 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Türk tarafının ayrıldığını ve bu nedenle Ada çevresinde bulunan hidrokarbon kaynaklarının kendilerinin hakkı

olduğu'nu belirterek, hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı konusunda kendi iddialarını ortaya koymaktadırlar (Yıldırım, 2015, s.3-4).

Enerji konusunda taraflar arasında bir çözüm olmazken, bu konuda Mayıs 2015 sonrasında başlayan müzakereler yapıcı bir şekilde devam etmektedir. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından fayadalanmak isteyen iki taraf da son görüşmelerde olumlu bir tavır sergilemektedirler. KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı ve GKRY Başkanı Nikos Anastasiadis arasındaki görüşmelerde, AB'ye KKTC tarafının da üyeliği, Maraş'ın durumu, mülkiyet, limanların karşılıklı açılması gibi sorunlar ortaya konulmuş ve iki devletli, iki toplumlu BM parametrelerine dayalı adada oluşturulması, taraflar tarafından temel hedef olarak belirlenmiştir (Yıldırım, 2015, s.5-6).

Özellikle GKRY'nin İsrail ve Mısır ile yaptığı enerji anlaşmalarından endişelenen Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'deki enerjiyi Avrupa'ya ulaştıracak boru hattının Türkiye üzerinden geçmesini sağlamak için müzakere sürecine destek vermesi ve İsrail'le ilişkileri düzeltme eğilimine girmesi önemlidir. Bu hem AB'nin enerji bağımlılığını azaltma yolunda önemli bir adım, hem de Türkiye ve KKTC'nin enerji ve siyasal pazarlıklarda kayıp yaşamaması adına önemli bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç

Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının keşfi sonrasında, bölge ülkeleri ve bölgeye yatırım yapan veya yatırım yapmayı amaçlayan enerji şirketleri için kaynakların ticarileştirilmesi önemli faktörlerden biri olmuştur. Kaynakların ticarileştirilmesi, sadece bölge ülkeleri ve enerji şirketleri dışında, enerji piyasasının içerisinde yer alan tüm aktörleri ilgilendiren bir konu durumundadır. Konunun siyasi, ekonomik, jeopolitik başta olmak üzere birçok nedeni bulunmakta, uluslararası ilişkiler ve ekonomi politik gibi diğer alt bilim dallarını ilgilendiren süreçleri de içerisinde barındırmaktadır. Özellikle 2009 yılında Tamar ve Leviathan, 2011 yılında Afrodit, 2015 yılında Zohr gaz sahalarının keşfedilmesi, Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiğindeki yerinin değişmesine neden olmuştur. Ancak bölge ülkelerinin hedefi olan Doğu Akdeniz'in enerji merkezi (hub) olması için, gaz sahalarının ticarileştirilmesi gerekmektedir.

Kaynak : insamer.com

Enerji piyasalarında rekabetçi hale gelmek, uluslararası piyasalardaki güç mücadelesinde Doğu Akdeniz'i önemli coğrafyalardan biri haline getirecektir. Böylece yukarıda belirtilen Doğu Akdeniz'in 10-15 yıl içerisinde Avrupa pazarlarına açılmasının süresinin, daha yakın tarihlere inmesi mümkün olabilecektir, yani Doğu Akdeniz gazının önce bölgesel anlamda geliştirilip, daha sonra uluslararası piyasalarda merkez olması hedeflenebilir.

Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının ticarileştirilmesi için gerekli hususlardan olan Kıbrıs Sorunu ve hidrokarbon kaynaklarının gelir paylaşımı, Avrupa Birliği pazarı, enerji piyasasındaki aktörlerin durumları ile bölge ülkelerinin politikaları ve birbirleriyle olan ilişkileri gibi faktörlerin her birinin ayrı ayrı çalışmaya katkı sunduğu görülmektedir. Bölge ülkelerinin politikaları ve birbirleriyle olan ilişkilerinin, yukarıda değerlendirilmeye çalışılan diğer faktörlerin oluşmasına ve sürece etki etmesine doğrudan yardımcı olduğu da belirlenmektedir. Enerji alanında iş birliğinin, tarafların Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarından fayda sağlamasına yardımcı olacağı, Kıbrıs Sorunu'nun çözümüne 'katalizör' olabileceği, enerji piyasasındaki aktörlerin konjoktüre uygun yeni stratejiler ve politikalar geliştirmesine yol açacağı da değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Akçadağ, Ö., (8 Aralık 2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Jeopolitiği ve Bölge Ülkelerine Yansıyan Rekabeti. <http://www.turkishny.com/drgoeknur-akcada/17-drgoeknur-akcada/130465-dogu-akdenizde-enerji-jeopolitigi-ve-bolge-ulkelerine-yansiyen-rekabeti#.V0lqb5GLTIU>.
- Akgün, M., (11 Şubat 2014). Bu sefer Kıbrıs'ta iş ciddi. 28 Mayıs 2016. <http://haber.star.com.tr/yazar/bu-sefer-kibrista-is-ciddi/yazi-841420>,
- Doğan, N., (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Stratejileri ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği. 15 Ocak 2014. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/01/15/7383/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-ve-bölgesel-guvenligin-gelecegi>.
- Kedikli, U. ve Deniz T., (2015). Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Yetki Alanları Uyuşmazlığı. *Alternatif Politika*. 7(3), 399-424.
- Kısacık, S., (15 Eylül 2013), Türk Dış Politikasında Enerji Koridorlarının Önemi. 28 Mayıs 2016. <http://politikaakademisi.org/2013/09/25/turk-dis-politikasinda-enerji-koridorlarinin-onemi/>.
- Örmeci, O., (2014). Kıbrıs Müzakerelerinde Yeni Dönem: Enerji Jeopolitiği ve Akdeniz Birliği Olgusu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 376-385.
- United States Geological Survey (USGS). (14 Mart 2010). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. 24 Ağustos 2017, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>.
- Üstün, N. (Ocak 2016). Doğu Akdeniz'de Enerji Politikaları ve Kıbrıs Müzakerelerine Etkisi. 9 Ağustos 2017. <http://www.kto.org.tr/d/file/dogu-akdenizde-enerji-politikalari-ve-kibris-muzakereleri---nazli-ustun.pdf>.
- Yıldırım, Şafak B. (12 Ağustos 2015). Kıbrıs'ta Yeniden Çözüm Girişimi: 2015 Akıncı- Anastades Görüşmeleri. 27 Eylül 2017. <http://www.bilgesam.org/incele/2147/-kibris-ta-yeniden-cozum-girisimi--2015-akinci-anastadiadis-gorusmeleri/#.XLISH-j7TIU>.